

УДК 338:338.48

О.І. Трохимець

кандидат економічних наук
Класичний приватний університет

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА ЙОГО СТРАТЕГІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Здійснено оцінювання сучасного стану туристичної сфери України, особливостей організації та використання потенціалу для прискореного розвитку туризму. Визначено основні чинники, що впливають на формування та функціонування вітчизняного туристичного ринку. Обґрунтовано значення туризму для національної економіки.

Ключові слова: національна економіка, туризм, в'їзний туризм, виїзний туризм, інфраструктура, прибуток, розвиток, Всесвітня туристична організація.

I. Вступ

В умовах глобалізації економічного, політичного, культурного та соціального просторів сучасної економіки туризм є однією з найдоходніших та найдинамічніших галузей, що розвиваються.

Виникає необхідність проводити поглиблене вивчення механізмів функціонування туризму та діяльності туристичних компаній. Перспектива розвитку туризму в Україні ґрунтується на певних засадах, що склалися на її території. За умов наявності значного туристичного потенціалу, відсутні практичні рекомендації щодо схем планування, раціонального використання та економічних засад функціонування сфери туризму. По всьому світі спостерігається збільшення обсягів виїзного та в'їзного туризму. У свою чергу, туризм формується під впливом економічних і географічних особливостей регіонів.

Вітчизняний і світовий ринок міжнародного туризму є досить динамічними. Основну різницю між вітчизняним і світовим ринком туризму становить те, що світовий ринок має більш досконалу інфраструктуру та достатню кількість туроператорів, які в змозі задовольнити потреби споживачів послуг туризму.

Існує багато поглядів на туризм як на галузь господарства і на міжгалузевий комплекс або ринок, де туристичне підприємство з продукції різних галузей формує туристичний продукт. Згідно з визначенням Всесвітньої туристичної організації (ВТО), туризм є похідним від французького *tour* (прогулянка, поїздка) і являє собою подорож у вільний час, один з видів активного відпочинку.

II. Постановка завдання

Метою статті є оцінювання сучасного стану туристичної сфери України, особливостей організації та використання потенціалу для прискореного розвитку туризму, а також визначення основних чинників, що

впливають на формування та функціонування вітчизняного туристичного ринку та оцінювання перспектив розвитку туризму в Україні.

III. Результати

Закон України "Про туризм" визначає туризм як тимчасовий виїзд людини з місця постійного проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою без зайняття оплачуваною діяльністю. О.О. Бейдик дає таке пояснення цього терміна: туризм – це форма масового подорожування та відпочинку з метою ознайомлення з навколишнім середовищем, що характеризується екологічною, освітянською та іншими функціями [1].

Будь-яке визначення поняття "туризм" виключає момент отримання прибутку під час туристичної подорожі. Отже, туризм є популярною формою організації відпочинку, проведення дозвілля, пізнання рідного краю, навколишнього середовища, знайомства з історією, культурою і традиціями певної країни.

Аспекти туристичної діяльності у своїх працях досліджували такі вчені, як В. Воскресенський [13], Д. Елканова [6], А. Ліманський [13], М. Немоляєва [9], Д. Осипова [6], Г. Папіряна [11], Я. Ружковський [13] та Л. Хадоркова [9]. Серед українських науковців розвиток туризму та його економічне значення вивчали О.О. Бейдик [1], Л.П. Дядечко [5], В.Ф. Кифяк [7].

В Україні туристичний бізнес розвивається з переважною орієнтацією на виїзд. Більшість діючих туристичних фірм воліють займатися відправленням своїх співвітчизників за кордон, і лише невелика їхня частина працює на залучення гостей в Україну.

У цей час індустрія туризму є однією з форм міжнародної торгівлі послугами, що динамічно розвивається. В останні 20 років середньорічні темпи росту прибуттів іноземних туристів у світі становили 5,1%, валютних надходжень – 14%.

Значення туризму у світі постійно зростає, що пов'язано із впливом туризму на економіку країни. В економіці окремої країни туризм виконує ряд важливих функцій, а саме, туризм виступає як джерело валютних надходжень для країни і засіб для забезпечення зайнятості, туризм розширює внески в платіжний баланс і ВВП країни та сприяє диверсифікованості економіки, створюючи галузі, що обслуговують сфери туризму. Зі зростанням зайнятості у сфері туризму зростають доходи населення і підвищується

рівень добробуту нації [2]. Розвиток туризму приводить до розвитку економічної інфраструктури країни. У такий спосіб туризм варто розглядати, співвідносячи з економічними відносинами України.

Аспектом, який посилює важливість туризму для України, є постійна інтенсифікація попиту на туристичний продукт. Зростання попиту на туристичні послуги та динамічність сучасної економіки спричинили появу та посилення надзвичайної конкуренції на туристичному ринку (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка туристичних потоків в Україні за 2006–2011 рр.

Роки	Динаміка в'їзних потоків	Динаміка виїзних потоків
2006	326,4 тис. осіб	566,9 тис. осіб
2007	299,1 тис. осіб	868,2 тис. осіб
2008	372,5 тис. осіб	336,0 тис. осіб
2009	372,8 тис. осіб	1,3 млн осіб
2010	282,3 тис. осіб	913,6 тис. осіб
2011	21,1 млн осіб	17,2 млн осіб

З наведеної вище таблиці ми бачимо, що до 2011 р. виїзний туризм перевищував показники в'їзного туризму, визначаючи пріоритетність першого. У 2011 р. спостеріга-

ється різке збільшення в'їзного туристичного потоку за рахунок країн Європи – 5,3 млн осіб, країн СНД – 15,4 млн осіб та інших країн – 458,1 тис. осіб.

Таблиця 2

Соціально-економічні показники туристичної діяльності в Україні за 2007–2011 рр.

Роки	Кількість ліцензіатів, які надавали туристичні послуги, тис.	Кількість працівників, тис. осіб	Надходження до бюджету, млн грн	Обсяг наданих турпослуг, млрд грн
2007	2 828	21,0	112,9	2,8
2008	3 052	21,7	131,3	3,8
2009	3 833	22,7	174	5,5
2010	4 631	23,6	208,1	8,052
2011	4 829	22,8	196,5	9,388

Розглядаючи такі соціально-економічні показники за період 2007–2011 рр. (табл. 2), бачимо, що фінансова криза не вплинула на

кількість туроператорів і турагентів, які фактично надавали туристичні послуги, та на обсяг наданих туристичних послуг.

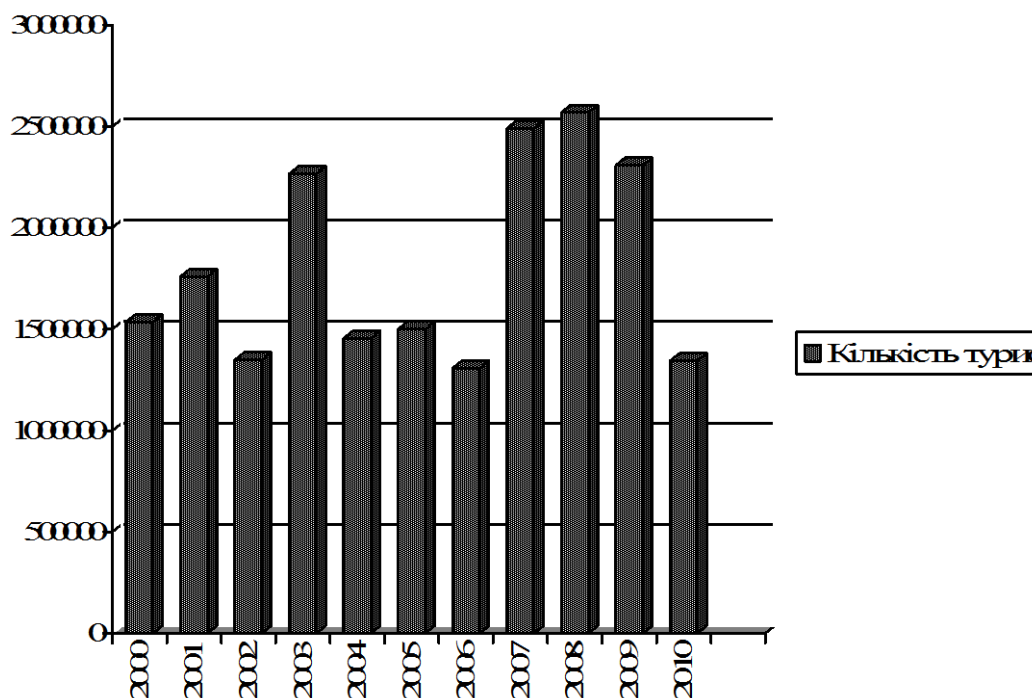

Рис. 1. Динаміка кількості туристів в Україні, за даними Державного комітету статистики України [15]

Але незначний вплив мала на кількість працівників туристичної галузі та надходження до бюджету.

На рис. 1 можна побачити динамічність цієї сфери для України. Бачимо, що показник має тенденцію до змін. Проте спади можна пов'язати з політичними подіями країни у 2004–2005 рр., та з впливом посткризових явищ на економіку у 2009 р. Звичайно, із загальної кількості туристів в Україні найбільшу частку займають внутрішні туристи.

Проте із загальної кількості частка тих громадян інших країн, що приїжджали в Україну з метою здійснення туристичної поїздки від загальної кількості, доволі значна. Тому розвиток міжнародного туризму є перспективним напрямом для нашої країни. Також міжнародний туризм є помітним джерелом валютних надходжень, може мати позитивний вплив на платіжний баланс, прискорити інвестиційні процеси, реорганізувати інфраструктуру країни, підвищити зайнятість населення [4].

Підвищення темпів розвитку та зростання ефективності роботи підприємств туристичної сфери, надання цій сфері пріоритетності супроводжується в Україні низкою проблем,

вирішення яких потребує невідкладної державної підтримки та регулювання.

В Україні розвиток туристичної сфери стримується такими основними факторами: несприятливий візовий режим для в'їзного туризму; прогалини у регіональному регулюванні галузі туризму; недостатня інформаційно-рекламна діяльність щодо України за кордоном; податкове навантаження, що перешкоджає та відлякує потенційних інвесторів у сферу туризму; недостатній рівень кваліфікації персоналу, задіяного в туристичній сфері; низький рівень знання іноземних мов як у співробітників туристичної сфери, так і співробітників державних структур; невелика кількість готелів, які відповідають світовим стандартам з надання послуг; руйнування пляжів і берегових споруд; масове знищення зелених насаджень парків і заповідників.

Розвиток туристичної галузі та зацікавленість споживачів з інших країн не може бути забезпечена без потужної матеріально-технічної бази: готелі, заклади харчування, бази відпочинку. На графіку можна побачити тенденцію розвитку цієї ланки (рис. 2).

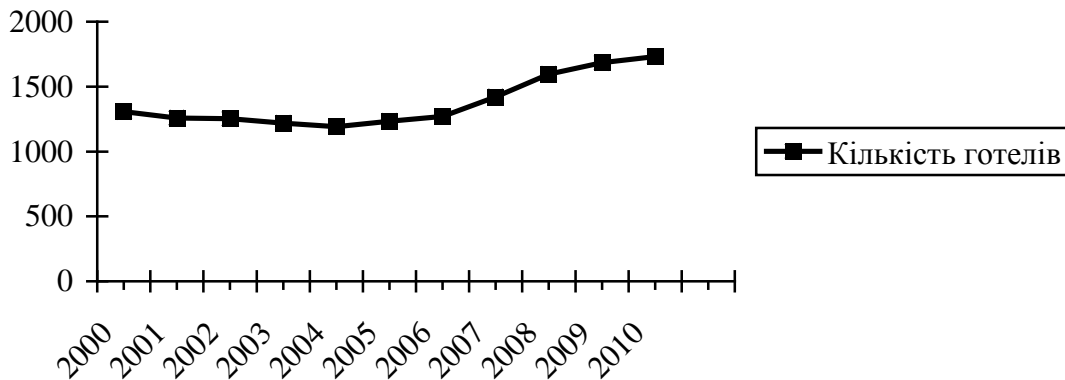

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств готельного типу в Україні у 2000–2010 рр., за даними Державного комітету статистики України [3]

Загалом, аналізуючи обсяг таких закладів в Україні, можна визначити його як достатній. Загальна тенденція, як бачимо, зростаюча, з незначним спадом у 2004–2005 рр. Спостерігається зростання кількості підприємств готельного типу, навіть у роки фінансової кризи. Але брак сертифікації та невідповідність вимогам міжнародних стандартів у більшості випадків стримує попит на послуги клієнтів з інших країн.

До найбільш перспективних напрямів туристичного комплексу України відносять розвиток пізнавального, оздоровчого, спортивного, екологічного, сільського та екстремального туризму. Одним з важливих на-

прямів в'їзного туризму в Україну є морський круїзний туризм, що має давні традиції.

Загальний в'їзний потік іноземних відвідувачів в Україну в 2011 р. досяг рекордної позначки 21 415 296 осіб, що більш ніж утричі перевищує показник 2000 р. Проте у структурі в'їзного потоку близько 60% припадає на одноденних і транзитних відвідувачів, доходи від обслуговування яких невеликі. Середня тривалість перебування іноземних відвідувачів на території України становить близько 6,7 туроднів. Найбільш привабливими регіонами України для іноземних відвідувачів є: Автономна Республіка Крим (35,8% в'їзного потоку), м. Київ (24,8%), Одеська область (21,3%), м. Сева-

стополь (11,5%), Львівська область (6,6%) [8]. У структурі в'їзного потоку переважають відвідувачі із суміжних держав: Росії (30,2%), Білорусі (12,0%), Угорщини (10,9%), Польщі (4,1%), Молдови (2,7%).

В умовах низького середнього рівня доходів населення виїзний туризм з рекреаційними та пізнавальними цілями не набув в Україні масового характеру, хоча порівняно з радянським періодом, географія, цільова структура і масштаби подібних подорожей помітно розширилися. Загальна кількість зарубіжних поїздок з 1996 по 2000 р. скоротилося в 1,5 раза і становила 9,410 млн. Але вже з 2001 р. кількість зарубіжних поїздок почала неухильно збільшуватися, і у 2010 р. становила 19,770 млн, що значно перевищує результати минулого десятиріччя.

У структурі виїзного потоку основне місце займають поїздки з особистими і діловими цілями, включаючи "шоп-тури", а також відвідування родичів і знайомих у країнах СНД. Туристський баланс України у другій половині 1990-х рр. традиційно складається позитивним при активному сальдо в обсязі 610 млн євро в 1999 р. Частка міжнародного туризму у ВВП України в 1990-ті рр. становила близько 1%, а у вартості експорту послуг – 1/5.

Виходячи з регіональних особливостей рекреаційно-ресурсного потенціалу та тенденцій його освоєння, рівня розвитку туристичної інфраструктури, що склалася, рекреаційної спеціалізації, географії та структури туристських потоків на території України виділяють сім основних туристських районів: Крим, Карпати, Причорномор'я, Приазов'я, Придніпров'я, Полісько-Подільський і Донецький регіони.

Особливістю сучасного періоду розвитку туризму України є те, що він суттєво впливає на такі сектори економіки, як транспорт, торгівля, зв'язок, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання, і є одним з найбільш перспективних напрямів структурної перебудови економіки.

За підрахунками Всесвітньої Туристичної Організації, у 2001 р. за кількістю прибуття іноземних туристів Україна займала 22-ге місце у світі (5,8 млн осіб, що становить близько 1% від світових туристичних прибуттів). За прогнозними розрахунками щодо розвитку в'їзного туризму в Україні на 2020 р. – 15,0 млн осіб. Як і для багатьох європейських країн, де найбільш потужними є туристичні потоки між сусідніми державами, так і для України на перспективу сукупна частка туристичного обміну з країнами СНД коливатиметься в межах 50% від загальних обсягів турпотоків.

Аналізуючи перспективи розвитку туристичної індустрії в Україні до 2020 р., перш за все, необхідно підкреслити, що сучасний туризм – це та сфера економіки і життєдіяльності суспільства в цілому, яка тією чи іншою мірою інтегрує практично всі галузі. Саме це і визначає одне з перших місць, яке посідає туризм у світовій економіці. Цей фактор повинен стати головним у формуванні нового державного підходу до туризму як тієї галузі, пріоритетний розвиток якої може позитивно вплинути на економічний і соціальний стан країни в цілому, стимулювати ряд важливих галузей економіки, сприяти зміцненню нового позитивного іміджу України на світовій арені.

IV. Висновки

Туристична індустрія України ще формується. Оптимальним варіантом розвитку туристичної індустрії України та появи нових місць туристичного призначення є використання комплексного підходу, який передбачає формування необхідної інфраструктури. Останню можна сформувати лише на засадах кооперації та ділового партнерства. Практично це є шлях до формування регіональних програм економічного розвитку на основі пріоритету, яким є туризм.

У цілому, підсумки розвитку туристичної галузі України відповідають динаміці економічних процесів, що відбуваються в державі. Водночас світові політичні та економічні процеси останніх років також справляють суттєвий вплив на обсяги, напрямки та структуру туристичних потоків.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного довілля й розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму.

Нарощування темпів і підвищення ефективності роботи підприємств сфери туризму, становлення туристичної галузі як однієї з провідних галузей вітчизняної економіки стримується невирішеністю низки питань, розв'язання яких потребує державного регулювання та підтримки виконавчих органів влади.

Список використаної літератури

1. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії / О.О. Бейдик. – К. : Палітра, 1998. – 130 с.
2. Географія міжнародного туризму: Країни СНД та Балтії / [С.А. Хомич, Я.І. Аношко та ін.]. – Мн. : Аверсэв, 2004. – 252 с.

3. Горбильова З.М. Економіка туризму / З.М. Горбильова. – Мн. : БГЕУ, 2010. – 478 с.
4. Гордієнко І.С. Міжнародний туризм / І.С. Гордієнко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.6. – С. 15–18.
5. Дядечко Л.П. Економіка туристичного бізнесу / Л.П. Дядечко. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
6. Елканова Д.И. Основи індустрії гостинності [Електронний ресурс] / Д.И. Елканова, Д.А. Осипов, В.В. Романов, Е.В. Сорокіна. – Режим доступу: <http://www.litmir.net/br/?b=135547>. – Назва з екрана.
7. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В.Ф. Кифяк. – Чернівці : Книги–ХХІ, 2003. – 300 с.
8. Мальська М.П. Планування туристичної діяльності / М.П. Мальська, О.Ю. Бордун. – К. : Знання, 2010. – 310 с.
9. Немоляєва М.Е. Міжнародний туризм вчора, сьогодні, завтра / М.Е. Немоляєва, Л.Ф. Ходорків. – М. : Етері, 1985. – 256 с.
10. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/tyr/tyr_u/vigw2011_u.htm. – Назва з екрана.
11. Папирян Г.А. Економіка туризму / Г.А. Папирян. – М. : Финансы и статистика, 2000. – № 4. – С. 86–88.
12. Папирян Г.А. Международные экономические отношения: экономика туризма / Г.А. Папирян. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
13. Сайт все про туризм, туристична бібліотека [Електронний ресурс] / [Міжнародний туризм]. – Режим доступу: http://tourlib.net/books_tourism/voskresensky.htm. – Назва з екрана.
14. Сайт все про туризм, туристична бібліотека [Електронний ресурс] / [Український туризм]. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/liman.htm. – Назва з екрана.
15. Статистика України [Електронний ресурс] / [Туристичні потоки 2000–2011 рр.]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2012 р.

Трохимец Е.И. Развитие туризма в Украине и его стратегическое значение для национальной экономики

Осуществлена оценка современного состояния туристической сферы Украины, особенностей организации и использования потенциала для ускоренного развития туризма. Определены основные факторы, которые влияют на формирование и функционирование отечественного туристического рынка. Обосновано значение туризма для национальной экономики.

Ключевые слова: национальная экономика, туризм, въездной туризм, выездной туризм, инфраструктура, прибыль, развитие, Всемирная туристическая организация.

Trokhymets O. Development of tourism in Ukraine and its strategic meaning to the national economy

Estimation of the current state of tourism of Ukraine, and features of the potential for rapid development of tourism is carried out. The main factors affecting the formation and functioning of the domestic tourism market are defined. The meaning of tourism to the national economy is grounded.

Key words: national economy, tourism, outgoing tourism, incoming tourism, infrastructure, income, development, World Tourism Organization.